

Człowiek we władzy despoty

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady część III*.
- Źródło: Maciej Szargot, *Teatr i dramat romantyczny*, [w:] *Romantyzm. Przewodnik dla licealistów*, Warszawa 2004, s. 21.

Człowiek we władzy despoty

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W jaki sposób *III część Dziadów* — arcydzieło polskiego dramatu romantycznego — przedstawia działanie carskiego aparatu przemocy. Jak Mickiewicz ukazuje cierpienie Polaków i jaki dostrzega w nim sens? Kim jest zbrodniarz Nowosilcow i kim są jego poplecznicy? Kim jest car?

Analiza fragmentów *III części Dziadów* może prowadzić do wniosku, że dla Mickiewicza polskie doświadczenie rosyjskiego terroru to odzwierciedlenie odwiecznej walki Boga i szatana.

Twoje cele

- Zinterpretujesz scenę VI aktu I *III części Dziadów* Adama Mickiewicza.
- Odwołując się do znajomości dzieła Mickiewicza, przeanalizujesz problem człowieka we władzy [despoty](#).
- Zastanowisz się, jaki sens, według Mickiewicza, miało cierpienie Polaków i czy ich opór wobec carskiego aparatu przemocy stanowi przykład

odwiecznej walki dobra ze złem.

Przeczytaj

” Adam Mickiewicz

Dziady część III

AKT I, SCENA VI

*Pokój sypialny wspaniały – Senator obraca się na łożu i wzdycha –
dwóch
diabłów nad głową*

DIABEŁ I

Spił się, a nie chce spać,
Muszę tak długo stać,
Łajdaku, cicho leż!
Czy go tam kole jeż?

DIABEŁ II

Syp mu na oczy mak.

DIABEŁ I

Zasnął, wpadnę jak zwierz.

DIABEŁ II

Jako na wróbla ptak.

OBADWAJ

Duszę do piekła wlec,
Wężami smagać, piec.

BELZEBUB

Wara!

DWAJ DIABŁY

Coś ty za kmotr?

BELZEBUB

Belzebub.

DWAJ DIABŁY

No, i cóż?

BELZEBUB

Zwierzyny mi nie płosz.

DIABEŁ I

Ale gdy zaśnie łotr,

Do mnie należy sen?

BELZEBUB

Jak ujrzy noc i żar,

Srogość i mnogość kar,

Złęknie się naszych scen;

Przypomni jutro sen,

Może poprawić się,

Jeszcze daleko zgon.

DIABEŁ II

(wyciągając szpony)

Pozwól zabawić się –

Co ty o niego drżysz,
Gdy poprawi się on,
Ja każę święcić się
I wezmę w ręce krzyż.

BELZEBUB

Jak zbyt nastraszysz raz,
Gotów przypomnieć sen,
Gotów oszukać nas,
Wypuścisz ptaka z rąk.

DIABEŁ I

(pokazując sennego)

Ależ braciszek ten, Ten mój najmilszy syn,
Będzież on spał bez mąk?
Nie chcesz? – ja męczę sam.

BELZEBUB Łotrze, a znasz mój czyn?

Od Cara zwierzchność mam!

DIABEŁ I

Pardon – cóż każesz Waść?

BELZEBUB

Możesz na duszę wpaść,
Możesz ją w pychę wzdać,
A potem w hańbę pchnąć,
w pogardzie wlec
I szyderstwami siec,
Ale o piekle cyt!

My lećmy – fit, fit, fit.
(odlatuje)

DIABEŁ I

Więc ja za duszę cap;
Aha, łajdaku, drżysz!

DIABEŁ II

Tylko ją bierz do łap
Lekko, jak kotek mysz.

Widzenie Senatora

SENATOR

(przez sen)

Pismo! – to do mnie – reskrypt Jego Carskiej Mości!
Własnoręczny, – ha! ha! ha! – rubli sto tysięcy.
Order! – gdzie – lokaj, przypnij – tu. Tytuł książęcy!
A! – a! – Wielki Marszałku; a! – pęknię z zazdrości.
(przewraca się)

Do Cesarza – przedpokój – oni wszyscy stoją;
Nienawidzą mnie wszyscy, kłaniają się, boją.
Marszałek – Grand Contrôleur – ledwie poznasz, w masce.
Ach, jakie lube szemrania,
Dokoła lube szemrania:
Senator w łasce, w łasce, w łasce, w łasce, w łasce.
Ach, niech umrę, niech umrę wśród tego szemrania,
Jak wśród nałożnic moich łoskotania!
Każdy się kłania,

Jestem duszą zebrania.

Patrzę na mnie, zazdroszczą – nos w górę zadzieram.

O rozkoszy! umieram, z rozkoszy umieram!

(przewraca się)

Cesarz! – Jego Imperatorska Mość – a! Cesarz wchodzi,

A! – co? – nie patrzy! zmarszczył brwi – spójrzył ukosem?

Ach! – Najjaśniejszy Panie – ach! – nie mogę głosem –

Głos mi zamarł – ach! dreszcz, pot, – ach! dreszcz ziębi, chłodzi. –

Ach, Marszałek! – co? do mnie odwraca się tyłem.

Tyłem, a! senatory, dworskie urzędniki!

Ach, umieram, umarłem, pochowany, zgniłem,

I toczą mię robaki, szyderstwa, żarciki.

Uciekają ode mnie. Ha! jak pusto! głucho.

Szambelan szelma, szelma! patrz, wyszczyrza zęby –

Dbrum – ten uśmiech jak pajak wleciał mi do gęby.

(spluwa)

Jaki dźwięk! – to kalambur – o brzydka mucho;

(opędza koło nosa)

Lata mi koło nosa

Jak osa.

I epigramy, żarciki, przytyki,

Te szmery, – ach, to świerszcze wlażyły mi w ucho:

Moje ucho, moje ucho!

(wytrząsa palcem ucho)

Jaki szmer! – kamerjunktury świszczą jak puszczyki,

Damy ogonem skrzeczą jak grzechotniki,

Jaki okropny szmer! śmiechy! wrzaski:

Senator wypadł z łaski, z łaski! z łaski, z łaski.

(pada z łóżka na ziemię)

DIABŁY

(zstępują widomie)

Teraz duszę ze zmysłów wydrzem, jak z okucia
Psa złego; lecz nie całkiem, nałożym kaganiec,
Na wpół zostawim w ciele, by nie tracił czucia;
Drugą połowę wlecemy aż na świata kraniec,
Gdzie się doczesność kończy, a wieczność zaczyna,
Gdzie z sumnieniem graniczy piekielna kraina;
I złe psisko uwiążem tam, na pograniczu:
Tam pracuj, ręko moja, tam świstaj, mój biczu.
Nim trzeci kur zapieje, musim z tej męczarni
Wrócić zmordowanego, skalanego ducha;
Znowu przykuć do zmysłów jako do łańcucha,
I znowu w ciele zamknąć jako w brudnej psiarni.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady część III*.

” Maciej Szargot

Teatr i dramat romantyczny

Cechą charakterystyczną polskiego dramatu romantycznego, nazywanego też mistycznym czy fantastycznym, jest akcja rozgrywająca się równocześnie na dwóch planach: boskim i ludzkim (wzorów dostarczyły tu utwory wcześniejsze: *Faust* Goethego i *Manfred* Byrona). Kolejną specyficzną cechą polskiego dramatu była jego niesceniczność, czyli przeznaczenie sztuki do czytania, a nie do wystawiania w teatrze. Wynikało to z sytuacji polskich emigrantów, dla których narodowe sceny były zamknięte, a próby wystawienia tłumaczonych sztuk we Francji się nie powiodły. Dawniej uważano, że ta niesceniczność stanowiła stałą cechę wielkiego dramatu romantycznego, że tak pisane teksty nie mogły być wystawiane nie tylko ze względów politycznych, ale po prostu nie nadawały się do

realizacji w teatrze, bo ich autorzy nie liczyli się z wymogami technicznymi i zasadami widowiska teatralnego. Obecnie wiemy już, że polscy romantycy byli pilnymi obserwatorami życia teatralnego zachodniej Europy i że pewne sceny w ich dramatach zostały stworzone właśnie pod wpływem przedstawień francuskich. Bowiem to, co nie było możliwe w dziewiętnastowiecznym teatrze polskim (np. wystawienie *Balladyny* Juliusza Słowackiego), można było zrobić we francuskim. Niemniej jako efekt niesceniczności trzeba traktować wstawki epickie w dramatach (np. *Ustęp* w III części *Dziadów*) lub ważne dla sensu dzieła przypisy (jak w *Irydionie* Zygmunta Krasińskiego), które musiałby odrzucić każdy inscenizator.

Źródło: Maciej Szargot, *Teatr i dramat romantyczny*, [w:] *Romantyzm. Przewodnik dla licealistów*, Warszawa 2004, s. 21.

Słownik

despotyzm

(gr. *despótēs* – pan, władca) – forma rządów charakteryzujących się niczym nieograniczonymi uprawnieniami władczymi

filomaci

(gr. *philomathēs* – miłośnik wiedzy) – członkowie Towarzystwa Filomatycznego, tajnego stowarzyszenia naukowo-literackiego młodzieży działającego w latach 1817–23 w Wilnie; Towarzystwo zostało założone przez grupę studentów uniwersytetu w Wilnie, głównie Tomasza Zana, Adama Mickiewicza, Józefa Jeżowskiego; początkowo program towarzystwa zakładał samokształcenie, od 1819 roku także kwestie społeczne i narodowe; jesienią 1823 roku władze rosyjskie wykryły istnienie stowarzyszenia i po głośnym śledztwie i procesie (1824), skazano 20 filomatów i filaretów na zesłanie w głąb Rosji; prześladowania filomatów dzięki III części *Dziadów* przeszły do bohatersko-martyrologicznej legendy, istotnie wpływając na ukształtowanie świadomości narodowej

Audiobook

Konstruowanie pracy na temat:

Człowiek we władzy despoty. Rozważ problem, analizując scenę VI aktu 1 III części *Dziadów* Adama Mickiewicza. Odwołaj się do znajomości całego dramatu.

Polecenie 1

Wypisz cechy, jakimi charakteryzuje się despotę. Następnie wyjaśnij, kogo w omawianym fragmencie dramatu można określić tym mianem. Z kim ta postać jest utożsamiana?

Polecenie 2

Na podstawie samouczka wskaż różnice między widzeniem a snem. Wyjaśnij, jaki wpływ na wymowę sceny *Widzenie Senatora* ma jej tytuł.

Polecenie 3

Przypomnij tytuły utworów, w których pojawia się motyw koszmaru sennego. W celu uporządkowania swojej wiedzy wykorzystaj tabelę. Następnie zastanów się, czy w którymś z przywołanych przykładów motyw ten pełni podobną funkcję jak w omawianej scenie *Dziadów*.

autor

tytuł utworu

sposób realizacji motywu

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PYJW35llr>

Analiza tematu

Czytam uważnie temat i stwierdzam, że należy:

- rozważyć, jak w III części *Dziadów* Mickiewicza przedstawione jest zagadnienie sytuacji człowieka pod władzą despoty;
- zanalizować scenę VI, w której skład wchodzi *Widzenie Senatora* i wysnuć wnioski dotyczące głównego zagadnienia;
- uzupełnić wiedzę na temat ludzi poddanych władzy cara, odwołując się do treści całego dramatu.

Wstęp

We wstępie mogę napisać między innymi, że:

- III część *Dziadów* precyzyjnie przedstawia działanie carskiego aparatu przemocy – jednym z bardziej bezwzględnych przedstawicieli tego aparatu był Senator Nowosilcow;
- pisarz zaprezentował w dramacie wiele scen, które opowiadają o cierpiącym pod władzą cara społeczeństwie polskim, ale i o carskich urzędnikach, którzy byli ślepo posłuszni wobec władcy;
- sceny poprzedzające *Widzenie Senatora* ukazały cierpienie Polaków jako rezultat odwiecznej walki Zła z Dobrem, dlatego też państwo rządzone przez cara

musiało przybrać szatańskie oblicze.

Rozwinięcie

Krok 1

Omawiam konstrukcję sceny VI aktu I.

Zauważam, że scena dzieli się na dwie części – pierwsza obejmuje rozmowę diabłów z Belzebubem, druga – *Widzenie Senatora* opisujące jego sen.

Krok 2

Analizuję pierwszą część sceny VI, czyli dyskusję diabłów.

A. Określam miejsce i czas wydarzeń.

Diabły przebywają w pokoju sypialnym Senatora Nowosilcowa. Z faktu, że Senator powoli zasypia, można wnioskować, że jest noc.

B. Omawiam treść rozmowy diabłów.

Diabły czekają, aż pijany Nowosilcow zaśnie, aby porwać jego duszę do piekła. Wtedy pojawia się Belzebub i nakazuje, aby pod żadnym pozorem nie pokazywać Senatorowi we śnie piekielnych mąk, bo może zacząć lepiej się prowadzić. Diabły nie wierzą w poprawę Nowosilcowa i możliwość zmiany jego charakteru. Jednak Belzebub zezwala jedynie na nękanie Senatora okrutnymi wizjami – wywyższenie go i pohańbienie we śnie. Stanowczo zabrania wysyłania jego duszy do piekła.

C. Wstępnie charakteryzuję Nowosilcowa.

Na podstawie rozmowy diabłów można się domyślić, że Senator jest człowiekiem szczególnie okrutnym i bezwzględny, na wskroś zepsutym. O jego duszę zabiegają moce piekielne i nie ma wątpliwości, gdzie znajdzie się on po śmierci. Jest oczywiste, że ma na sumieniu tak wiele podłych uczynków, że nie może liczyć na zbawienie.

D. Zastanawiam się nad rolą diabłów w pierwszej części sceny VI.

W scenie tej dochodzi do konfrontacji nadprzyrodzonych sił zła z człowiekiem. Zło oddziałuje na człowieka, Senator jest poddany jego władzy i sile. Co ciekawe, Belzebub mówi: Od Cara zwierzchność mam! O jakiego cara mu chodzi? Można

zrozumieć te słowa jako ironiczną informację, że rosyjski władca jest diabłem. Ale raczej „Car” to tytuł szatana. A więc władza carska ma diabelskie pochodzenie, a jej potęga jest z piekła rodem.

Krok 3

Analizuję drugą część sceny VI – *Widzenie Senatora*.

A. Definiuję znaczenie słowa „widzenie”.

Widzenie jest stanem na pograniczu snu i jawy. Obrazy, jakie człowiek wówczas widzi, mają bardzo realistyczny charakter, mają swoją logikę i chronologię, w odróżnieniu od snu, którego treść nie podlega żadnemu porządkowi, jest chaotyczna, absurdalna i przypadkowa. W tym wypadku widzenie jest szatańskim dziełem, elementem diabelskiej gry, co w zasadniczy sposób różni je od *Widzenia księdza Piotra* i *Widzenia Ewy*.

B. Omawiam konstrukcję *Widzenia Senatora*.

Widzenie Senatora jest skonstruowane bardzo misternie. Całość dzieli się na dwie części – sen Nowosilcowa oraz wypowiedź diabłów. Z kolei sen składa się z kilku odrębnych treściowo wizji, w które jakby pogrąża się Senator między momentami ocknienia, zaznaczonymi poruszeniami śpiącego (przewracanie się z boku na bok, machanie rękami, spluwanie). Obrazy te przedstawiają z jednej strony nadzieje, jakie Senator wiązał z łaską cara, z drugiej zaś obawy przed utratą tej łaski.

C. Analizuję obrazy poszczególnych części snu Nowosilcowa.

Pierwsza wypowiedź to szereg okrzyków, wyrażających radość Senatora. We śnie spotykają go wszelkie oznaki carskiej łaskawości. Dostępuje coraz wyższych zaszczytów – otrzymuje dekret pochwalny, sto tysięcy rubli, order (który natychmiast każe przypiąć do swojej piersi), tytuł książęcy. Senator jest uszczęśliwiony. Ogromnie cieszy go fakt, że wszyscy zazdroszczą mu łaski carskiej. Jest to dla niego źródło najwyższej rozkoszy.

Zmiana pozycji śpiącego – Nowosilcow przewraca się na drugi bok – zmienia treść marzenia sennego. Teraz Senator widzi siebie wśród urzędników oczekujących w przedpokoju carskiego pałacu na audiencję u władcy. Nadal jest pełen poczucia siły, jaką daje mu cesarskie wyróżnienie, syci się swym triumfem i z pogardą myśli o tych, którzy nie cieszą się carskimi względami. Wie, że wszyscy się go boją,

zazdroszczą mu, kłaniają się, a równocześnie nienawidzą. Są usłużni, a przy tym fałszywi, skorzystaliby z pierwszej okazji, by go zniszczyć. Dla Nowosilcowa jest to jedna z najpiękniejszych chwil w życiu. Głosy zazdroszczących mu pochlebców są muzyką dla jego uszu. Pragnie umrzeć, wie bowiem, że nic wspanialszego nigdy go nie spotka.

I znów poruszenie śpiącego wywołuje zmianę wizji. Pojawia się cesarz, ale brak oznak jego przychylności: nie zwraca uwagi na Senatora, jest na niego zagniewany, patrzy z ukosa, marszczy brwi. Wali się świat Nowosilcowa, ziemia usuwa mu się spod nóg; nie może wydobyć z siebie głosu, przerażenie paraliżuje go. A upadek jest tym boleśniejszy, im większe było niedawne szczęście Senatora. Okazuje się, że w państwie rządzonym przez despotę jedno zmarszczenie brwi, jedno niechętnie spojrzenie samodzierżcy rujnuje życie poddanego.

W chwili, gdy Senator popada w niełaskę, staje się obiektem pogardy i szyderstwa. Ci, którzy wcześniej oddawali mu honory, teraz poniżają go, odwracają się jak od trędowatego. Człowiek, który utracił względy władcy, nie liczy się, jest lekceważony i odrzucony. Inni odsuwają się od niego, nie chcąc ściągnąć na swoje głowy gniewu cara.

Senator widzi we śnie to, czego najbardziej się obawia – utratę łaski cara, siebie bez władzy jako przedmiot kpin i poniżenia, zgoła powszechne pośmiewisko.

Osaczony przez nienawistną wizję szyderczych spojrzeń, które przyjmują postać wdzierającego się do jego wnętrza robactwa, Senator spluwa. Trzeba pamiętać, że gest ten ma od wieków znaczenie magiczne, a służył symbolicznemu odegnaniu od siebie zła, niebezpieczeństwa. Ślina uważana była za środek magiczny przeciw wszelkim formom zła. Jednak w przypadku Senatora, dręczonego przez moce piekielne, ten gest nie przynosi ratunku. Słyszy w głowie głosy, które przypominają brzęczenie natrętnych much. Są to kpiny, poniżające go śmiechy, żarty. Opędza się od nich jak od owadów. Płynące zewsząd przytyki huczą mu w głowie. Narastają od szumu do wrzasku. Napięcie rośnie, Nowosilcow, chcąc się wyrwać z piętrzącego się koszmaru, spada z łóżka.

D. Krótko omawiam ostatnią kwestię wygłoszaną przez diabły.

Upadek Senatora z łóżka nie kończy jednak jego sennego widzenia. Diabły postanawiają poddawać jego duszę straszliwym mękom do samego rana. Dadzą

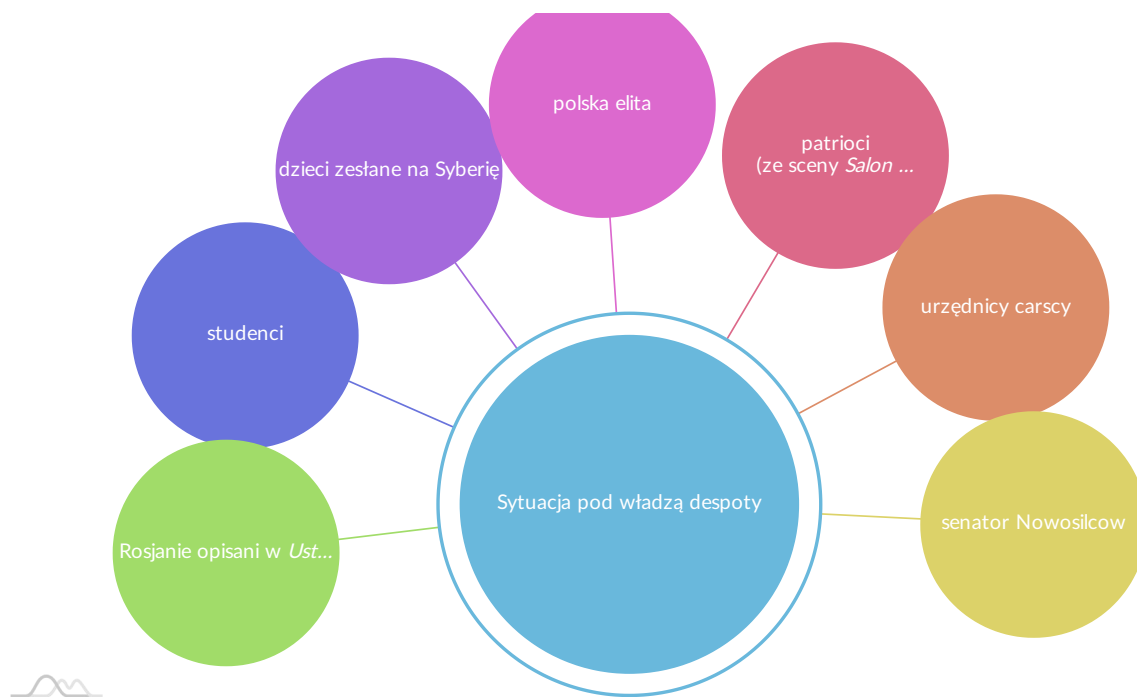
mu w ten sposób przedsmak piekielnych męczarni, jakie kiedyś go czekają. Obiecują, że Senator będzie długo pamiętał wizję, które zobaczył.

Krok 4

Tworzę wnioski dotyczące postaci Senatora.

Scena *Widzenie Senatora* jest zapisem sennego koszmaru. To projekcja marzeń i obaw, jakie żywi Nowosilcow, sługa cara despoty. Poddany carski, nawet piastujący najwyższe w państwie rosyjskim stanowisko, nie mógł być pewien swojego losu. Jeśli łaska i względy cara odwróciły się od niego, oznaczało to koniec kariery, ruinę całego życia. Nowosilcow jest człowiekiem do gruntu złym. Dowiadujemy się tego z rozmowy diabłów – zapowiadających czekające go piekło. Jest równocześnie człowiekiem pozbawionym wolności. Jest całkowicie zależny od woli i kaprysów władcy. Musi mu schlebiać, całkowicie się podporządkowywać każdemu jego skinieniu. Nowosilcow jest więc więźniem złych mocy – zarówno diabelskich, jak i ludzkich, które są z sobą nierozzerwalnie związane. W scenie VI poeta wyraźnie utożsamiał moce carskie z potęgą szatana.

Polecenie 1

Na podstawie dwóch części samouczka stwórz mapę myśli, w której podsumujesz wiedzę na temat sytuacji różnych grup pod władzą despoty. Następnie porównaj losy ludzi, którzy podporządkowali swoje życie władzy cara oraz tych, którzy mimo represji walczyli o wolność. Opisz, jakie były konsekwencje ich wyborów?

Polecenie 2

Korzystając ze zdobytej wiedzy, wskaż, jaki sens, według Mickiewicza, miało cierpienie Polaków.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PYJW35llr>

Krok 5

Odwołuję się do znajomości dramatu, aby przypomnieć sceny mówiące o człowieku pod władzą despotyzmu.

Informacje dotyczące męczeństwa studentów i dzieci zsyłanych na Syberię:

- w przedmowie do dramatu pisarz wyjaśnia sytuację Polaków w czasach panowania cara Aleksandra I, mówi o losach młodzieży wileńskiej, kowieńskiej, którą poddawano torturom w czasie przesłuchań, a następnie skazywano na więzienia i zsyłkę – poeta utrwala w dramacie wypadki historyczne, które znał z doświadczenia (sam został wysłany w głąb Rosji jako ofiara procesu filomatów);
- scena I przynosi informacje o pojawieniu się w więzieniu Żegoty, który został aresztowany, mimo że nie był zamieszany w spiski (w państwie rządzonej przez despotę nie trzeba być winnym, by zostać skazanym i trafić do więzienia);
- uwięzieni studenci rozmawiają o nieludzkich warunkach, jakie panują w więzieniu, represjach, jakim są poddawani, przesłuchaniach, mękach skazanych, kibitkach wiozących ich na Sybir.

Młodzi ludzie, choć upokarzani przez Nowosilcowa, cierpią z godnością. Terror zaborcy spotyka się z oporem z ich strony. Nie poddają się despotyzmowi caratu.

Informacje dotyczące polskiej elity, która poddała się władzy despoty:

- scena *Salon warszawski* opisuje spotkanie towarzyskie warszawskiej elity, literatów, generałów, urzędników, którzy rozmawiają po francusku o balach,

organizowanych przez Nowosilcowa, żałując, że wyjechał z Warszawy;

- jedna z dam lekceważąco wyraża się o polskim języku i literaturze, czym daje wyraz swemu wynarodowieniu;

- opowieść o cierpieniach Cichowskiego jest dla literatów warta zapisania jedynie w szpargałach, Szambelan woli na wszelki wypadek wyjść, by nie słuchać nieprawomyślniej historii.

Ludzie ci, związani z dworem carskiego brata, księcia Konstantego, poddali się zupełnie władzy caratu. Nie interesuje ich sytuacja ojczyzny, są obojętni na aktualne wydarzenia, którymi żyje cały kraj. Nowosilcow nie jest dla nich przedstawicielem wrogiego reżimu, niewołącego ojczyznę, ale człowiekiem, którego dworskie i salonowe talenty cenią. Elita całkowicie poddała się władzy i terrorowi zaborcy.

Informacje dotyczące grupy patriotów rozmawiających ze sobą przy drzwiach (*Salon warszawski*):

- druga grupa osób w scenie *Salon warszawski* to towarzystwo przy drzwiach, patrioci, zaangażowani w sprawy ojczyzny, mówiący o Cichowskim, człowieku, który dzięki hartowi ducha stał się dla swojego pokolenia wzorcem osobowym;
- zachowanie literatów i arystokracji budzi oburzenie patriotów (A łotry! – o, to kija!).

Część społeczeństwa nie poddała się władzy wroga. Patrioci wyrażają oburzenie postępowaniem elit, nie godzą się na upokorzenia, jakie są udziałem ojczyzny.

Podobne informacje o podziale społeczeństwa polskiego na obojętnych polskiej sprawie kosmopolitów oraz patriotów przynosi scena VIII, *Bal u Senatora*.

Informacje dotyczące urzędników carskich:

- w scenie VIII pojawiają się także zdrajcy narodu, sprzedawczycy na żołdzie Nowosilcowa – Doktor, Pelikan i Bajkow; są oni przekupni, cynicznie wyłudniają pieniądze od rodzin uwięzionych, zatracili ludzkie odruchy, brak im jakichkolwiek zasad, pochwalają okrutne metody śledztwa;
- szczególnie dobitnie charakteryzuje carskich urzędników epizod z Rollisonem – chłopcem, którego w śledztwie poddano katuszom tak okrutnym, iż nawet

Nowosilcow i jego zausznicy zorientowali się, że przekroczyli swoje uprawnienia, postanowili więc zatrzeć ślady, umożliwiając Rollisonowi popełnienie samobójstwa.

Ludzie z kręgu Nowosilcowa, a także on sam, przedstawieni są jako wcielenie zła, osobnicy pozbawieni ludzkich odruchów. Nie istnieją dla nich zasady i prawa moralne. Jedynym prawem jest rozkaz despoty, jedynym motywem działania chęć zdobycia i utrzymania jego przychylności. Ten, kto zdecydował się, że będzie mu służyć, musiał wyzbyć się swego człowieczeństwa.

Informacje o despotyzmie cara przynosi także *Ustęp*:

- opisuje cierpienia skazanych podczas podróży na Sybir – w warunkach urągających ludzkiej godności;
- krytykuje cara, gromadzącego siły militarne, tworzącego z Rosji potęgę podbijającą inne narody;
- atakuje mieszkańców Petersburga, którzy bezkrytycznie podporządkowują się carowi, nie walczą o niezależność.

Car, bezwzględny tyran, jest siłą niszczącą własny naród, który poddany despotcie traci swą godność i człowieczeństwo. Dlatego Rosjanie cierpią nie mniejsze katusze niż Polacy. Gdyby oba narody zjednoczyły swe siły, mogłyby, w opinii poety, wyzwolić się spod władzy despoty.

Zakończenie

W zakończeniu podsumowuję wnioski. Mogę napisać na przykład, że:

- w III części *Dziadów* Mickiewicz przedstawił szczegółowy wizerunek różnych warstw społecznych poddanych tyrańskiej władzy despoty – uczniów i studentów, arystokracji, urzędników carskich;
- pokazał ludzi, którzy podporządkowali swoje życie łasce i kaprysom cara, stając się jego niewolnikami i zaprzędając godność oraz tych, którzy mimo represji nie poddali się władzy Rosji;
- ukazał cierpienie Polaków, które jednak, w opinii Mickiewicza, miało głęboki sens
- powinno doprowadzić do duchowego odrodzenia narodu, a w konsekwencji do uzyskania niepodległości;

– pokazał, że wydarzenia, które dzieją się w Polsce, są odbiciem walki szatana z Bogiem, a ludzie biorący w nich udział reprezentują siły Dobra lub Zła.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Sformułuj dwa argumenty, które potwierdzą tezę, że opór Polaków wobec carskiego aparatu przemocy stanowi przykład odwiecznej walki dobra ze złem.

Ćwiczenie 2

Zredaguj zakończenie omawianego wpracowania. Wykorzystaj podpowiedzi zawarte w ostatniej części samouczka.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Człowiek we władzy despoty

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść

poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

19) Adam Mickiewicz, Oda do młodości; wybrane ballady, w tym Romantyczność; wybrane sonety z cyklu Sonety krymskie oraz inne wiersze; Konrad Wallenrod; Dziady cz. III;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- tworzy przekład intersemiotyczny do wskazanego fragmentu utworu;
- tworzy mapę myśli związaną z hasłem *władza*;
- wyjaśnia sens cierpienia Polaków na podstawie fragmentu utworu Mickiewicza;
- redaguje argumenty i zakończenie wypracowania.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli;
- przekład intersemiotyczny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Człowiek we władzy despoty”. Następnie prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z fragmentem utworu dramatycznego w e-materiale: Adama Mickiewicza *Dziady* część III AKT I, SCENA VI oraz Macieja Szargota *Teatr i dramat romantyczny*. Uczniowie powinni utwór przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście historycznoliterackim.

2. **Przekład intersemiotyczny.** Chętny lub wybrany uczeń przygotowuje kolaż lub mem będący ilustracją lub komentarzem do fragmentu utworu dramatycznego w e-materiale: Adama Mickiewicza *Dziady* część III AKT I, SCENA VI. Uczeń powinien umieć opisać swój projekt i uzasadnić swoją interpretację.

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.
2. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat lekcji. Następnie prosi, by uczniowie przygotowali – każdy indywidualnie – mapę myśli, której główne hasło brzmi *władza*. Wybrana osoba lub ochotnik przedstawia wynik swojej pracy.
3. Wybrane przez nauczyciela osoby prezentują prace wykonane w domu. Pozostałe osoby w klasie komentują.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel prezentuje i omawia kroki interpretacyjne zamieszczone w nagraniu audio. Uczniowie wypisują cechy, jakimi charakteryzuje się despota. Następnie wyjaśniają, kogo w omawianym fragmencie dramatu można określić tym mianem.
2. W dalszej części lekcji uczniowie pracują w parach. Wykonują polecenia 2 i 3 z sekcji „Audiobook”.

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie pracują z drugą sekcją „Audiobook”. Dzielą się na kilkuosobowe grupy. Każdy zespół wykonuje te same zadania.
 - Na podstawie dwóch części samouczka stwórz mapę myśli, w której podsumujesz wiedzę na temat sytuacji różnych grup pod władzą despoty. Następnie porównaj losy ludzi, którzy podporządkowali swoje życie władzy cara oraz tych, którzy mimo represji walczyli o wolność. Jakie były konsekwencje ich wyborów?
 - Korzystając ze zdobytej wiedzy, wskaż, jaki sens, według Mickiewicza, miało

cierpienie Polaków.

- Sformułuj dwa argumenty, które potwierdzą tezę, że opór Polaków wobec carskiego aparatu przemocy stanowi przykład odwiecznej walki dobra ze złem.
- Zredaguj zakończenie omawianego wpracowania. Wykorzystaj odpowiedzi zawarte w ostatniej części samouczka.

Ten zespół, który zrobi to najszybciej, zgłasza się do nauczyciela. Po weryfikacji poprawności odpowiedzi można nagrodzić uczniów z grupy ocenami.

Praca domowa:

1. Człowiek we władzy despoty. Rozważ problem, analizując scenę VI aktu I III części *Dziadów* Adama Mickiewicza. Odwołaj się do znajomości całego dramatu.

Materiały pomocnicze:

- Anna Pilch, *Hermeneutyka jako metoda interpretowania tekstów poetyckich*, w: *Polonista w szkole*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Aleksandra Okopień-Sławińska, *Semantyka wypowiedzi poetyckiej*, Kraków 2001.
- Bożena Chrzastowska, *Autor - dzieło - poetyka. Problemy interpretacji w szkole*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Audiobook” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.